

สารานุกรมคำประพันธ์ ประดิษฐ์ใหม่

— สุพรรณ ทองคล้าย
ภาควิชาภาษาไทย คณะมนุษยศาสตร์
มหาวิทยาลัยเชียงใหม่

คำชี้แจง

สารานุกรมคำประพันธ์ประติษฐ์ใหม่นี้ ผู้เขียนใช้เวลายาวนานเพื่อสำรวจ รวบรวม ศึกษา และ คัดกรองออกมาดังที่ปรากฏ ถึงกระนั้นก็เชื่อได้ว่ายังมีที่หลงสำรวจอยู่อีกอย่างแน่นอน

ในการคัดกรอง ผู้เขียนขอชี้แจงว่า คำประพันธ์ประติษฐ์ใหม่ มีนัยความหมายตามลักษณะใด ลักษณะหนึ่งต่อไปนี้

พัฒนาขึ้นมาจากคำประพันธ์พื้นบ้าน หรือกลอนพื้นบ้าน ทำให้เกิดระเบียบสัมผัส และถ้อยคำ ที่ตายตัวขึ้น เช่น ลำนำฉุยฉาย ลำนำพวงมาลัย หรือเดินกำ เป็นต้น

พัฒนาขึ้นมาจากคำประพันธ์เดิมชนิดใดชนิดหนึ่ง เช่น กลอนสามห้า ร่ายพัฒนา หรือยานีพัฒนา เป็นต้น

พัฒนาขึ้นมาจากคำประพันธ์ของต่างชาติ เช่น สยามมณี สยามวิเชียร หรือไฮกุ เป็นต้น

ปรับเปลี่ยนจำนวนคำของคำประพันธ์ชนิดนั้นๆ ไปบ้าง เช่น การเพิ่ม หรือลดจำนวนคำ ดัง ฉบับ 13 ฉบับ 15 หรือ ยานี 12 เป็นต้น

นำคำประพันธ์ประเภทเดียวกัน แต่ต่างชนิดกันมารวมหรือผสมกันด้วยวิธีการต่างๆ เช่น วสันตดิถีกร ร่วมกับอินทริวิเชียร เป็น ดิลกวิเชียร ฤกษ์ศประยาตรวมกับอินทรวงศ์ เป็น ฤกษ์พงศ์ หรืออินทริวิเชียร ร่วมกับวสันตดิถีกร เป็น อินทรวงศ์ เป็นต้น

เน้นกลวิธีการแต่ง โดยในคำประพันธ์ประเภทหนึ่งจะซ่อนคำประพันธ์อีกประเภทหนึ่งเอาไว้ด้วย อาจเรียกลักษณะนี้ว่า คำประพันธ์วิรูป เช่น กลโคลงสักรา โคลงกลอน-กลอนโคลง หรือร้อยแก้ว-ฉบับ เป็นต้น

นำพระนามของพระมหากษัตริย์ หรือพระบรมวงศานุวงศ์มาถอดเป็นคำครุ คำลหุ แล้วแต่งเป็นฉันท์ โดยเรียกชื่อฉันท์ตามพระนามนั้นๆ เช่น ภูมิพลอดุลยเดช มหาวชิราลงกรณ หรือ รพีพัฒน์ เป็นต้น

ได้แรงบันดาลใจมาจากการพิจารณาพิณิจธรรมชาติ หรือพบเห็นการเล่นเครื่องดนตรีต่างๆ แล้วพยายาม นำคำมาใส่แทนท่วงทำนองธรรมชาติ หรือท่วงทำนองดนตรี เช่น ควายสะบัดหญ้า เพชฌนาท หรือ มุทิงคนาท เป็นต้น

ชื่อคำประพันธ์ ใช้ตามที่มีผู้ประติษฐ์ระบุไว้ แม้จำนวนมากจะไม่ทราบที่มา แต่หากไม่ปรากฏชื่อ จะกำหนดชื่อให้โดยพิจารณาจากลักษณะสำคัญของคำประพันธ์นั้นๆ เช่น กลอนพื้นบ้านครึ่งโคลงสี่สุภาพ หรือโคลงสี่สุภาพสัมผัสแย่งบาท เป็นต้น หากไม่ก็จะนำชื่อบุคคล หรือ นามปากกาของผู้ประติษฐ์ คำประพันธ์นั้นๆ มาตั้ง เพื่อเป็นเกียรติแก่ผู้ประติษฐ์ เช่น จิตรประติษฐ์ ธารประติษฐ์ หรือวิทยาประติษฐ์ เป็นต้น

จากที่กล่าวมาทั้งหมดนี้ คำประพันธ์ประติยวิทยาใหม่ จะไม่หมายรวมถึง คำประพันธ์พื้นบ้านแท้ๆ ทั้งหมด ไม่ว่าจะเป็นของพื้นถิ่นใดก็ตาม ทั้งยังไม่หมายรวมถึง คำประพันธ์ที่ใช้กลวิธีการใช้คำ ใช้สัมผัส อย่างมีชั้นเชิงเป็นระบบระเบียบ ที่เรียกกันว่ากลบท และกลอักษรอีกด้วย

ในการเขียนคำอธิบายคำประพันธ์ต่างๆ ได้พยายามทำให้เป็นแบบแผนเดียวกัน ที่จะแตกต่างกัน บ้างก็เช่น ความสั้น-ยาวของตัวอย่าง หรือ คำคำเดียวกัน แต่เขียนไม่เหมือนกัน ทั้งนี้เพราะได้ยึดตาม ฉบับพิมพ์ของหนังสือเรื่องนั้นๆ เป็นเกณฑ์ เป็นต้น

อนึ่ง คำประพันธ์บางชนิดที่มีส่วนละม้ายกับคำประพันธ์อีกชนิด หรือ ชนิดอื่นๆ ในตอนท้ายจะมี วงเล็บ แล้วบอกให้ไปดูที่คำประพันธ์ที่เกี่ยวข้องนั้นๆ ดังตัวอย่างในตอนท้ายของ ดิลกวิเชียร ฉันท 25 กล่าวว่

ฉันทชนิดนี้มีลักษณะละม้ายกับอินทรวสันต์ (ดู อินทรวสันต์)
ทั้งยังมีการสลับบาทกับวิเชียรดิลกด้วย (ดู วิเชียรดิลก)

จากการสำรวจ รวบรวม ศึกษา และคัดกรองคำประพันธ์ประติยวิทยาใหม่ออกมาเป็นหนังสือนี้ พอละกล่าว โดยทั่วๆ ไปได้ว่า คำประพันธ์ประติยวิทยานั้น ผู้ประติยวิทยักเป็นผู้ใช้ ด้วยผู้แต่งอื่นๆ ไม่ค่อยแต่งตาม ยกเว้นคำประพันธ์บางชนิด เช่น ดิลกวิเชียร ที่มีมาแต่สมัยกรุงศรีอยุธยา ฤชงควิเชียร ของพระเจ้าวรวงศ์เธอ กรมพระนคราธิประพันธ์พงศ์ สยามวิเชียร ของพระราชนวรวงศ์เธอ กรมหมื่นพิทยาลงกรณ หรือ โคลงห้าพัฒนา ของจิตร ภูมิศักดิ์ เป็นต้น กระนั้น คำประพันธ์ประติยวิทยาใหม่นั้นก็สอดคล้องกับการช่างคิดสร้างสรรค์สิ่งใหม่ๆ ของผู้แต่ง ขณะเดียวกัน รากฐานคำประพันธ์ไทยเดิมก็เป็คำให้การสร้างสรรค์ใหม่ด้วย อีกทั้งลักษณะเฉพาะของภาษาและวัฒนธรรมไทย เช่น การชอบพูดจาให้คล้องจองกัน การมีเสียงวรรณยุกต์แตกต่างกัน การมีคำเน้นเสียงหนัก เสียงเบา หรือ การมีจังหวะจะโคนในการพูด การร้องต่างๆ เป็นต้น เหล่านี้ล้วนแสดงให้เห็นว่า ภาษาและวัฒนธรรมไทยเปิดโอกาสให้การสร้างสรรค์สิ่งใหม่ๆ ได้ทุกเมื่อ และจะยังคงมีลักษณะดังกล่าวต่อไปอย่างไม่มีวันสิ้นสุด

สุพรรณ ทองคล้าย
เชองดอยสุเทพ
กันยายน 2561

สารบัญ

คำชี้แจง	i
สารบัญ	iii
กริชนกพังกะ ภาพ 41	2
กลโคลงสักวา	4
กลอนแปดจัดจันทะใหม่	7
กลอนแปดปฏิกฤต	8
กลอนพินบ้านครึ่งโคลงสี่สุภาพ	9
กลอนร่ายยาว	11
กลอนสามห้า	12
กลอนหัวเดียว ของใหม่	14
กล่อมพระพาย ภาพ 39	15
ภาพย์เก้าสลับวรรค	17
ภาพย์ฉลุ 12	18
ภาพย์ฉบบังฉัต 20	19
ภาพย์ลดหลั่น 20	21
ภาพย์ห่อโคลง – โคลงห่อภาพย์	22
กาเหว่าคู่ ภาพ 10	24
โกสุม ภาพ 24	25
ไก่แก้วขันขาน ภาพ 11	27
คชลีลาศ ฉันท 12	28
คมเคียว ภาพ 20	29
คมแฝก ฉันท 40	30
คลื่นกระทบฝั่ง ภาพ 13	32
ควายสะบัดหญ้า ภาพ 10	33
คันฝุ่น ฉันท 11	34
คิมหันตตรงค์ ฉันท 29	36
โคลงกระทุ้ชชุมมลาฉันท	38
โคลงกลบทฉบบัง	41
โคลงกลบทสาลี	43
โคลงกลอน – กลอนโคลง	45

โคลงกาพย์ – กาพย์โคลง	49
โคลงดอกสร้อยบุราณ	50
โคลงเยี่ยงโบราณ	52
โคลงลั่นโลงลิลิต	53
โคลงสองสุภาพหม่อมตรีพิชพรรณ	54
โคลงสิบ (สุภาพ)	56
โคลงสี่สลับ	59
โคลงสี่สุภาพสัมผัสแย่งบาท	63
โคลงหกตัว	65
โคลงหกพัฒนา	67
โคลงห้าพัฒนา	70
โคลงห้าสลับ	73
จันทรภานต ฉันท 15	76
จิตรประดิษฐ์ ฉันท 15	77
จิตรมาลี โคลงสี่	78
จิตรลดาแฝง โคลงสี่	79
ฉบั้ง 13	81
ฉบั้ง 15	82
ฉบ่าอิสรา	83
ชยสุนทร ฉันท 23	85
ช้างบารูงา กาพย์ 14	86
ญาวี กาพย์ 26	87
ดอกฝน กาพย์ 13	88
ดอกไม้ไหว, พยัคฆ์ผยอง กาพย์ 20	89
ดอกโสน กาพย์ 10 – 13	91
ดิลกวิเชียร ฉันท 25	92
ตรึงคภาณี ฉันท 14	94
ต้นหยง กาพย์ 27	95
เต็นกำ กาพย์ 16	96
โตฏกติก ฉันท 26	97
ทวนไฟ ฉันท 39	99

ทอย กลอน 11, 14 และ 15	101
ทอย กลอน 16	104
ทอยอิสระ กลอน	107
ธนูฝน ฉันท 17	109
ธารประดิษฐ์ แบบที่ 1	111
ธารประดิษฐ์ แบบที่ 2	112
ธารประดิษฐ์ แบบที่ 3	113
ธารประดิษฐ์ แบบที่ 4	114
ธารประดิษฐ์ แบบที่ 5	115
ธารประดิษฐ์ แบบที่ 6	116
ธารประดิษฐ์ แบบที่ 7	117
ธารประดิษฐ์ แบบที่ 8	118
ธารประดิษฐ์ แบบที่ 9	119
ธารประดิษฐ์ แบบที่ 10	120
นกเขาคู ภาพ 10	122
นพิตี, นพิตีวงศ์ โคลงสอง	123
นันททนายเพลง โคลงสี่	125
นาคราชลีลา ภาพ 10	127
นาคเล่นน้ำ ฉันท 26	128
นาคีลีลาศ ภาพ 12	130
นางแวว ภาพ 17 – 18	131
นางพญายุรยาตร ภาพ 13	132
นิรนาม ฉันท 20	133
บุหงา ภาพ 23	135
บุหร่ง ภาพ 37	136
เปษณนาท ฉันท 16	137
ฝนสิ่งฟ้า ภาพ 16	139
พญาพายเรือ ภาพ 12	140
พวงดอกไม้ ภาพ 15	141
พิบูลร์ชน ฉันท 14	142
ภูซงควิเชียร ฉันท 12	144

ภุชพงศ์ ฉันท 13	146
ภูมิพลอดุลยเดช ฉันท 14	148
มลายู ภาพ 26	149
มหาวิชราลงกรณ ฉันท 14	150
ม้าสะบัดอย่าง ภาพ 17	151
มุกตะมาลี โคลงสี่	152
มุกทิงคนาท ฉันท 12	153
มุกทิงคนาท ฉันท 14	155
เมฆลาล่อแก้ว โคลงสอง	157
ยานี ภาพ 10	159
ยานี ภาพ 12	160
ยานีพัฒนา ภาพ 11	161
รพีพัฒน์ ฉันท 12	163
รวงข้าว ภาพ 11	164
ร้อยแก้ว – ฉบับ	165
ร้อยแก้ว – ร่ายสุภาพ	168
ร้อยแก้ว – สาลินี	170
ร้อยแก้ว – สุรางคนางค์ 28	172
รัตนโกสินทร์สยามินทร์ ฉันท 25	177
รัตนราชสุตา ฉันท 13	178
รัตนราชินี ฉันท 16	179
รัตนมะลิ โคลงสี่	180
รามสูรขว้างขวาน โคลงสอง	181
ร่ายภาพ	183
ร่ายคำหลวง	185
ร่ายตันที่ลงจบด้วยโคลงสองตัน	186
ร่ายพัฒนา	187
ร่ายอิสริย์	189
ลอดโหม่ง กลอน	192
ลำนาคูญาย	193
ลำน่านกกระทง	196

ลำนํ้าพวงมาลัย	198
วงศ์วิเชียร ฉันท 23	200
วชิรมาลี โคลง	203
วชิราโสมสวัสดิ์ ฉันท 14	204
วสันตประยาต ฉันท 14	205
วสันตลีลา กาพย์ 14	208
วสันตวงศ์ ฉันท 15	210
วิชชุมาลีเพลง โคลงสี่	212
วิเชียรติลก ฉันท 25	214
วิเชียรภูงศ์ ฉันท 11	216
วิทยาประดิษฐ์ แบบที่ 1	218
วิทยาประดิษฐ์ แบบที่ 2	219
วิทยาประดิษฐ์ แบบที่ 3	220
วิทยาประดิษฐ์ แบบที่ 4	221
วิทยาประดิษฐ์ แบบที่ 5	222
วิทยาประดิษฐ์ แบบที่ 6	223
วิวรรธน์ กาพย์ 10	225
ศรีสยาม ฉันท 14	226
สยามมณี ฉันท 8	227
สยามมณีรัตน์ ฉันท 8	230
สยามรัตน์ ฉันท 8	232
สยามวิเชียร ฉันท 8	235
สร้อยดอกหมาก โคลงสาม	238
สร้อยปี่ซัง กาพย์ 10	240
สร้อยสวตีเทวี ฉันท 18	241
สลาตัน กาพย์ 42	242
สายน้ำผึ้ง โคลงสาม	244
สาลิกาจำเรียง กาพย์ 16	246
สาลินีพัฒนา ฉันท 11	247
สาวกระหายข้าว กาพย์ 14	249
สาวหาบน้ำ กาพย์ 13	250

สำเนียงโพระดก ภาพ 14	251
สินธุมาลีเพลง โคลงสี่	252
สุนทรประยูร ฉันท 29	254
สุนทรา ฉันท 16	255
สุรางคนางค์ 28 – โคลงกระทู้	256
สุรยกานต์ ฉันท 16	259
เสื่อคนอง ภาพ 19	260
เสื่อคำณ ภาพ 15	261
แสงตะวัน ภาพ 14	262
หงส์เหินภาพ ภาพ 13	264
หยาดน้ำค้าง ภาพ 7	265
หึ่งห้อย ภาพ 10	267
หมั่นตดิเรก ฉันท 15	268
อินทขงค์ ฉันท 11	270
อินทรธนู ฉันท 12	272
อินทริลาต ฉันท 11	274
อินทรวงศ์ ฉันท 13	276
อินทรวงศ์วังสัจฉ ฉันท 12	278
อินทรวงศ์วิจิต ฉันท 12	280
อินทรวสันต์ ฉันท 25	282
อินทวสันต์ดิลก ฉันท 25	285
อุเปนทรวงศ์ฉฉ ฉันท 23	287
เอลิษาเบทบรมราชินีนาถ ฉันท 20	289
ไฮกุ ภาพ 17	290
บรรณานุกรม	292
ดัชนี	296

คำประพันธ์ประติษฐิ์ใหม่

สอดคล้องกับการช่างคิดสร้างสรรค์สิ่งใหม่ๆ ของผู้แต่ง
ขณะเดียวกัน รากฐานคำประพันธ์ไทยเดิมก็เป็นเค้าให้กับ
การสร้างสรรค์ใหม่ด้วย อีกทั้งลักษณะเฉพาะของภาษาและ
วัฒนธรรมไทย เช่น การชอบพุดจาให้คล้องจองกัน การมีเสียง
วรรณยุกต์แตกต่างกัน หรือ การมีจังหวะจะโคนในการพูด
การร้องต่างๆ เป็นต้น เหล่านี้ล้วนแสดงให้เห็นว่า ภาษาและ
วัฒนธรรมไทยเปิดโอกาสให้การสร้างสรรค์สิ่งใหม่ๆ ได้ทุกเมื่อ
และจะยังคงมีลักษณะดังกล่าวต่อไปอย่างไม่มีวันสิ้นสุด

9 786163 983640

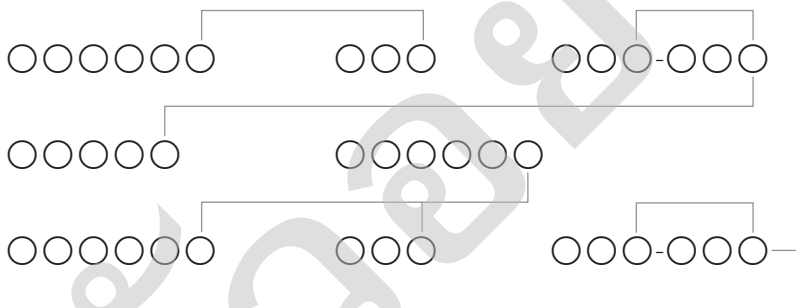
CHIANG MAI
UNIVERSITY PRESS

สารานุกรม
คำประพันธ์
ประติมากรรม

กริชนกพังกะ กาพย์ 41

ไพฑูรย์ พรหมวิจิตร ประดิษฐ์ขึ้น เมื่อปี พ.ศ. 2550 โดยกำหนดให้บทหนึ่งมี 10 วรรค แบ่งเป็น 3 บาท หรือ 3 บรรทัด บาทที่ 1 กับบาทที่ 3 มีจำนวน 4 วรรคเท่ากัน ในจำนวนนี้วรรคที่ 1 ของทั้ง 2 บาทมี 6 คำ ขณะที่วรรคที่ 2-4 ต่างก็มี 3 คำ ส่วนบาทที่ 2 มีจำนวน 2 วรรค วรรคที่ 1 มี 5 คำ วรรคที่ 2 มี 6 คำ ที่น่าสังเกตก็คือ ระหว่างวรรคที่ 3 กับ 4 ของบาทที่ 1 กับ 3 จะมีเครื่องหมาย “-” คั่นไว้

สำหรับสัมผัส กำหนดให้ในบาทที่ 1 คำสุดท้ายของวรรคที่ 1 ส่งสัมผัสไปยังคำสุดท้ายของวรรคที่ 2 คำสุดท้ายของวรรคที่ 3 ส่งสัมผัสไปยังคำสุดท้ายของวรรคที่ 4 คำสุดท้ายของวรรคที่ 4 ส่งสัมผัสไปยังคำสุดท้ายของวรรคที่ 1 บาทที่ 2 คำสุดท้ายของวรรคที่ 2 ส่งสัมผัสไปยังคำสุดท้ายของวรรคที่ 1 กับ 2 ในบาทที่ 3 คำสุดท้ายของวรรคที่ 3 ส่งสัมผัสไปยังคำสุดท้ายของวรรคที่ 4 บาทเดียวกัน และให้คำสุดท้ายของวรรคที่ 4 บาทที่ 3 ส่งสัมผัสระหว่างบทไปยังคำสุดท้ายของวรรคที่ 3 บาทที่ 1 บทถัดไป ดังแผนผัง

ตัวอย่าง จากงานที่ชื่อ “ชะตากรรม”

ยากยิ่งทั้งถิ่นกินอยู่	ไยศัตรู	จ้องฆ่าฟัน - ตามฆ่าฟัน
ไปคิดชีวิตสั้น	สู่สวรรค์ครวโลลา	
ลูกเมียเสียใจเจียนบ้า	ภัสตา	ด่วนจากจร - ตายจากจร
ยากนักหักใจไหวหวั่น	อีกกี่วัน	สิ้นทุกชั่วอน - หมดทุกชั่วอน ?
การรบลั่นร้าวรอน	โศกสลดรันทดทรวง	
จงศพสุดท้ายเถิดร่วง	ขัดแย้งทั้งปวง	ให้สิ้นไป - จูงสิ้นไป !

นกสันติภาพ

มีข้อน่าสังเกตในเชิงการสร้างสรรค์ของไพฑูรย์ว่า นอกจากลักษณะสัมผัสจะเป็นแบบสุรางคนางค์ กล่าวคือ สัมผัสกันที่คำปลายวรรคเสมอแล้ว ผู้แต่งยังจงใจให้คำที่ 3 หรือ 2 กับ 3 ของวรรคที่ 3 กับ 4 บาทที่ 1 กับ 3 เป็นการซ้ำคำสัมผัสกันด้วย ทั้งนี้เพื่อต้องการเน้นย้ำใจความ
อนึ่ง กาพย์ชนิดนี้มีจำนวนคำ การจัดแบ่งวรรค และสัมผัสละม้ายกับสลาตัน (ดู สลาตัน)

กลโคลงสักวา

พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหมื่นไกรสรวิชิตทรงประดิษฐ์ขึ้นและจารึกไว้ที่วัดพระเชตุพนฯ โดยโครงสร้างก็คือ ทรงแต่งเป็นสักวา 1 บท แต่ภายในรูปแบบสักวานั้นมีโคลงสี่สุภาพซ่อนอยู่ 1 บท จึงทำให้สามารถอ่านได้ 2 แบบ ดังนี้

รูปสักวา

สักวาทราบสารดาลเดือดแค้น
ขุนช่องใครหนอปัจจามิตร
นิราศร้างห่างเรียมเกรียมเทศ
ภักตร์คล้ำข้าจิตรสุดคิดจพร้อง

เคื่องคิดแสนสลดรันทตจิตร
มาลอบลักเสน่ห์สนิฉันนัย
ชลเนตรหยดย้อยเศร้าสร้อยหมอง
จบอกใครๆ จะช่วยร้องท่อนทวนเอย

รูปโคลงสี่สุภาพ

ทราบสารดาลเดือดแค้น
แสนสลดรันทตจิตร
ใครหนอปัจจามิตร
ลักเสน่ห์สนิฉันนัย

เคื่องคิด
ขุนช่อง
มาลอบ
นิราศร้างห่างเรียม

ประชุมจารึกวัดพระเชตุพน

ต่อมาในปี พ.ศ. 2486 ม. トラโมท หรือ มนตรี トラโมท ได้สืบทอดการแต่งดังกล่าวไว้ในงานที่ชื่อ “ดวงจันทร์” ดังนี้

รูปสักาว

สักวาดวงจันทร์อันผ่องแผ้ว
ส่องเหล่าละเลื่อมก่องयोगโย
ฟองเว้งเวหนดลดวงจิต
มนุษย์มวถ้วนทั่วทั้งโลกา
สักวากวีเห็นเดือนเด่นเรือง
หมดผ้าเมฆปลาตปราศราศี
ขอบเฝ้ากล่าวกลอนสุนทรเทิด
ว่างามงดสดใสวิไลตา
สักวาช่างเขียนเพียรเพ่งจ้อง
ลิขิตสร้างปางเมื่อเมฆมากัน
เมฆไร้เรื่องจันทร์พรรณสดใส
หากมีหมู่เมฆมาากันกาง

อำไพแพรวกระจ่างสว่างใส
ระยับไพลาสเลิศเจดฟ้า
ให้ไฟพิศชมพรรณพิเลขา
ชมอาภาจันทร์ได้ไม่เบื่อเอย
รังสีเรืองจรัสศรี
ยิ่งใครมีจิตนิยมชมฟ้า
ชูเชิดเชิงเล่ห์เสนหา
หากเมฆมาพ้องไม่บ่เอย
เพ็ญจันทร์ปองสฤตศิลป์สรรค์
คิดผ่านบรรเจิดกว่านภาร้าง
ยอมเขียนไม่งามระยับสลับส้าง
บางส่วนบ้างช่างจะเขียนแนบเนียนเอย

รูปโคลงสี่สุภาพ

ดวงจันทร์อันผ่องแผ้ว
แพรวกระจ่างสว่างใส
ละเลื่อมก่องयोगโย
ไพลาสเลิศเจดฟ้า
กวีเห็นเดือนเด่นเรือง
เรืองจรัสศรี
เมฆปลาตปราศราศี
มีจิตนิยมชมฟ้า
ช่างเขียนเพียรเพ่งจ้อง
ปองสฤตศิลป์สรรค์
ปางเมื่อเมฆมากัน
บรรเจิดกว่านภาร้าง

อำไพ
ส่องเหล่า
ระยับ
ฟองเว้งเวหน
รังสี
หมดผ้า
ยิ่งใคร
ขอบเฝ้ากล่าวกลอน
เพ็ญจันทร์
ลิขิตสร้าง
คิดผ่าน
เมฆไร้เรื่องจันทร์

ในการถอดสักวาให้เป็นโคลงก็คือ

1. ตัดคำว่าสักวาออก จากนั้นเรียงถ้อยคำในรูปของกลอนให้อยู่ในรูปของโคลงสี่สุภาพ โดยยึดโครงสร้างของโคลงดังกล่าวเป็นหลัก
2. โคลงจะจบบทที่คำที่ 4 ของคำกลอนที่ 3 หรือวรรคที่ 5 คำที่เหลือต่อจากนั้นไปจนกระทั่งจบบทของสักวาจึงต้องตัดออกให้หมด

น่าสังเกตว่า กลอนของสักวาช่วงที่ต้องถอดเป็นโคลงนั้น ส่วนมากมีวรรคละ 7 คำ ซึ่งเท่ากันพอดีกับจำนวนคำของโคลง 1 บาท นอกจากนั้นจะพบว่า สองคำแรกของวรรคที่ 2 ถึง 5 คือ 2 คำของวรรคหลังของโคลงแต่ละบาทนั่นเอง และเพื่อให้เป็นระบบระเบียบพิพม์เดียวกัน โคลงดังกล่าวจึงไม่มีคำสร้อยเลย แต่หากว่าจำเป็นต้องมี ก็จะต้องมีเหมือนกันทั้ง 3 บท ไม่เช่นนั้นตำแหน่งคำในกลอนจะไม่สม่ำเสมอ

อนึ่ง สักวาจากจารึกวัดพระเชตุพนฯ นั้น ประเสริฐ ณ นคร ได้ถอดไว้อีกแบบหนึ่ง ดังนี้

เรียบท่างร้างนิราศน้อง
เสน่ห์หลักกลมมามีตร
รัตนตลตแสนคิด
ข้าจิตรสุดคิดจพร้อม

นิมสนิจ
ขุนข้อง
แค้นเดือด
ช่วยร้องทอทองวน

จารึกกับประวัติศาสตร์ศิลป์

การถอดของประเสริฐดังกล่าวนี้ไม่เข้าระบบการถอดที่กล่าวมาข้างต้น แม้ว่าจะเป็นการเก็บความจากกลอนเป็นโคลงได้ครอบคลุมกว่า แต่ก็พบว่าวรรคที่ 6 ของสักวายังคงต้องตัดออกเช่นกัน

กลอนแปดจัดจังหวะใหม่

ปกติแล้วกลอนแปดโดยทั่วไป จะวางจังหวะเป็น ○○○ / ○○ / ○○○ เป็นส่วนมาก แต่ภายหลังเพื่อความสะดวกในการจัดระเบียบจังหวะใหม่เป็น ○○○○ / ○○○○ หรือถ้าขอย่อยลงไปก็ ○○ / ○○ / ○○ / ○○ ดังตัวอย่างงานของไพโรจน์ ขาวงาม ต่อไปนี้

ภูเขาไม้คาน ปานศิลาเหล็ก
หาบเลือด หาบเนื้อ หาบน้ำ หาบนม
ลมลม แล้งแล้ง แห่งความเป็นจริง
เพียงสันติภาพ รับค่าตัวแพง

“พนมดงเรือก” เฉกศิลาเล่ม
เงยเงย ก้มก้ม ลมลม แล้งแล้ง
ความฝันถูกทิ้ง ความจริงถูกแบ่ง
ตกลงส่วนแบ่ง แต่งรูปสงคราม
ที่ใดมีรัก ที่นั่นมีรัก

น่าสังเกตว่า คำรับสัมผัสของวรรคคู่ คือวรรคที่ 2 กับ 4 มักตกที่คำที่ 4 และพยายามให้คำที่ 5 หรือ 6 เป็นเสียงสระเดียวกับคำรับสัมผัส มีบ้างเหมือนกันที่ผู้แต่งเพี้ยนให้คำที่ 6 เท่านั้นที่มีเสียงสระเดียวกับคำรับสัมผัส ดังตัวอย่างงานของประกาย ปรัชญา ต่อไปนี้

ผู้สัมผัสซึ่ง-ดอกหนึ่งดอกน้อย
หลังเพลิงลามผลาญแปรบ้านสู่เงา
ผู้ท้ายที่สุดใจจุดโคมทาบ
เขาค้อมศีรษะ แต่ชะตากรรม

หยดฉ่ำ หยดช้อย เพื่อคอยเคียงเขา
เหลืองงามเฉลาริมถ้ำถ่านดำ
ปวงอุปภาพกระหนาบกระหน่ำ
ยืมทั้งหลังซัดคลื่นน้ำตาลุ้ม

กุหลาบลม

จากตัวอย่างข้างต้นนี้ จะสังเกตได้ว่า ผู้แต่งพยายามให้คำที่ 6 ในวรรคคู่ คือวรรคที่ 1 กับ 3 สัมผัสสระกับคำที่ 4 ของวรรคเพิ่มขึ้นมาอีกด้วย สรุปแล้ว นี่คือการสร้างระเบียบสัมผัสในได้อย่างเคร่งครัดที่สุด แม้ว่ากลอนแปดจัดจังหวะใหม่จะไม่สามารถมีสัมผัสเช่นนี้ได้ทุกบท เพราะใจความบังคับก็ตาม
อนึ่ง การจัดจังหวะใหม่แบบนี้ต่างจากการจัดจังหวะแบบกลอนสามห้า (ดู กลอนสามห้า)

กลอนแปดปฎิยุกต์

คมทวน คั่นธนู พัฒนาขึ้นมาจากกลอนแปดใน 2 ลักษณะดังนี้

1. จัดจังหวะใหม่ จากเดิมที่นิยมแบบ ○○○ / ○○ / ○○○ มาเป็น ○○ / ○○ / ○○○○

2. กำหนดให้คำ หรือพยางค์ที่ 7 ของทุกวรรค ทุกบทเป็นคำเสียงเบา หรือคำลหุ

สำหรับสัมผัส และลักษณะอื่นๆ เหมือนกลอนแปดทุกประการ ดังแผนผัง

○○○○○○○ ลหุ ○

○○○○○○○ ลหุ ○

○○○○○○○ ลหุ ○

○○○○○○○ ลหุ ○

ตัวอย่าง จากงานที่ชื่อ “กลบทรงนำสามริ้ว”

นิกนิกตริกตรองนิกมองสมัย

จ้องจ้องจอล่าจ้องสารพัน

ต่างต่างอ้างผลต่างคนก็อ้าง

ล้วนล้วนล้วนทั่วล้วนกลั้วและกลืน

ใครใครใครเห็นใครเป็นสมัน

ครั้นครั้นเห็นทรัพย์ล้ำกันคระครั้น

ต่างต่างนานาต่างหน้าระรื่น

ขึ้นขึ้นขมฉวขึ้นควา ณ คน

กฎบนกลบท

จากตัวอย่างพบว่า ผู้แต่งนำโครงสร้างของกลบทรงนำริ้วมาประยุกต์ใช้ นั่นคือกำหนดให้ 2 คำแรกของแต่ละวรรค เป็นคำคำเดียวกัน ส่วนคำที่ 3 มักมีสระ หรือหากมีตัวสะกดก็ต้องเป็น มาตราเดียวกับ 2 คำแรก ยกเว้นบางวรรคที่ใจความบังคับ คำที่ 3 อาจเป็นคำที่มีเสียงพยัญชนะและเสียงสระต่างออกไปบ้างก็ได้ การที่ 3 คำแรกของแต่ละวรรคมีลักษณะดังกล่าว ผู้แต่งจึงเรียกว่า “สามริ้ว” นอกจากนั้นจะสังเกตได้ว่า ผู้แต่งพยายามนำคำซ้ำ 2 คำแรกมาใช้อีกครั้งในคำที่ 5 แม้จะใช้ไม่ได้ตลอด เพราะใจความบังคับ แต่ก็เพิ่มความซับซ้อนขึ้นอย่างเห็นได้ชัด

กลอนพื้นบ้านครึ่งโคลงสี่สุภาพ

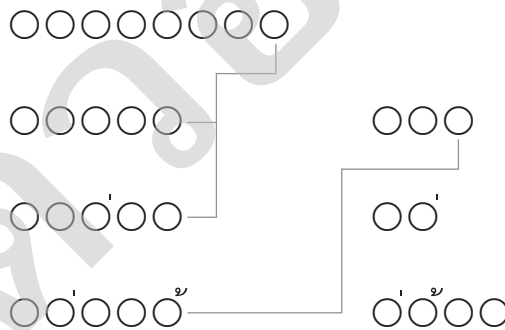
ศักดิ์ศิริ มีสมสืบ พัฒนาขึ้นมาจากการรวมคำประพันธ์ 2 ประเภทเข้าด้วยกันคือ กลอนพื้นบ้าน ภาคกลาง กับบาทที่ 3 กับ 4 ของโคลงสี่สุภาพ โดยมีลักษณะดังนี้

1. ให้ 2 บาทแรกมาจากกลอนพื้นบ้านภาคกลาง ซึ่งกลอนหรือกลอนเพลงดังกล่าวนี้ ช่วงหนึ่ง จะมี 2 วรรค คำส่ง-คำรับสัมผัสท้ายวรรคที่ 2 ต้องเป็นคำที่มีเสียงสระเดียวกันทั้งหมด นักเพลงหรือ พ่อเพลง แม่เพลงพื้นบ้านเรียกตามเสียงสระที่ลงท้ายเพลงนั้นๆ ว่า “กลอนไโล” “กลอนลา” หรือ “กลอนลี” เป็นต้น ขณะที่นักวิชาการมักเรียกสัมผัสแบบนี้ว่า “กลอนหัวเดียว”

สำหรับกลอนเพลงที่ตัดมาเป็นโคลงนี้ ให้บาทที่ 1 เขียนเรียงติดกัน ไม่แยกเป็น 2 วรรค อย่างโคลง ส่วนบาทที่ 2 ให้แยกเป็น 2 วรรคเหมือนโคลง แต่ก็พบว่าในบทที่ 1 บาทที่ 1 คำเกิน 7 คำ และในวรรคที่ 2 ของบาทที่ 2 ของทั้ง 2 บท คำก็เกินเป็น 3 คำ

2. ให้อีก 2 บาทที่เหลือแต่งตามบาทที่ 3 กับ 4 ของโคลงสี่สุภาพ

สำหรับสัมผัส กำหนดให้คำสุดท้ายของบาทที่ 1 สัมผัสไปยังคำที่ 5 ของวรรคที่ 1 บาทที่ 2 รวมถึงคำที่ 5 ของวรรคที่ 1 บาทที่ 3 ด้วย และให้คำสุดท้ายของวรรคที่ 2 บาทที่ 2 สัมผัสไปยัง คำที่ 5 ของวรรคที่ 1 บาทที่ 4 ดังแผนผัง

ตัวอย่าง จากงานที่ชื่อ “M 2: กับข้าวเพชฌฆาต (เมนูชาติสัตว์)”

“เรื่องฝีมือทำกับข้าวใครจะสู้ฉัน

คนเขาเลื่องลือกัน

วันนี้ร่วมสุขสันต์

หวานและควาจัดไว้

“ผัดเผ็ดแมวดำต้มยำข้าง

ทั้งแกงจืดเนื้อค่าง

ที่เด็ดฉูฉีค่าง

ขวัญจิตศรีประจันต์ไซ้

ทั้งเหนียวได้”

สาวหนุ่ม

ย้วยน้ำลายสอ

กับกอไผ่”

คกด้วย

ออกหน้าปรุงเสนอ

ดูเพลงลูกทุ่ง

มีข้อน่าสังเกตในเชิงสร้างสรรค์ของศักดิ์ศิริว่า กลอนพื้นบ้านทั้ง 2 วรรคของทั้ง 2 บทนั้น นำมาจากเพลง “กับข้าวเพชฌฆาต” ซึ่งจิ๋ว พิจิตร เป็นผู้แต่ง และขวัญจิต ศรีประจันต์ เป็นผู้ขับร้อง การยกข้อความจากแหล่งใดแหล่งหนึ่งมาแต่งผสมเป็นส่วนหนึ่งในงานของตนเช่นนี้ เรียกกันว่า การปะติดความ (collage) สำหรับเนื้อเพลงเฉพาะตอนที่กล่าวถึงมีดังนี้

เรื่องฝีมือทำกับข้าวใครไม่สู้ฉัน

วันนี้รวมกลุ่มกันทั้งหนุ่มสาว

ไม่ต้องลงขันกินกันเถิด

ขอเชิญลิ้มรสเข้ามาทดลอง

ผัดเผ็ดแมวดำต้มยำข้าง

ฉูฉีค่างคกเถาะนะจ๊ะจกปิ้ง

คนเขาเลื่องลือกันทั้งเหนียวได้

ทั้งอาหารหวานควาทำไว้

วันนี้เป็นงานวันเกิดหนอไม่เป็นไร

ว่าฝีมือของน้องเด็ดแค่ไหน

แกงจืดเนื้อค่างกับกอไผ่

ทั้งตุ๋กแก้มัดขิงปลิงยัดไส้

กึ่งศตวรรษเพลงลูกทุ่งไทย ภาค 2

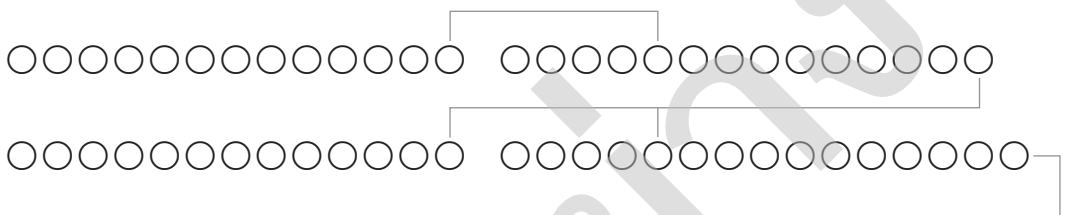
น่าสนใจว่า เมื่อนำเนื้อเพลงมานั้น ในวรรคที่ 2 ผู้แต่งได้แบ่งออกเป็น 2 วรรคเพื่อให้เข้ากับลักษณะของโคลงสี่สุภาพ คำสุดท้ายของวรรคหน้าบาทที่ 2 ของโคลงก็คือคำที่รับสัมผัสจากวรรคที่ 1 ของเพลงนั่นเอง นั่นคือ คำว่า “กัน” ในบทที่ 1 และ “ค่าง” ในบทที่ 2

ในส่วนของบาทที่ 3 กับ 4 ของโคลงสี่สุภาพซึ่งผู้แต่งแต่งเองนั้น ก็พบว่าได้เลียนความมาจากเนื้อเพลงอย่างเห็นร่องรอยได้ชัดเจน เช่น ในเพลงว่า “วันนี้รวมกลุ่มกันทั้งหนุ่มสาว” ก็เป็น “วันนี้ร่วมสุขสันต์สาวหนุ่ม” ในบทที่ 1 หรือในเพลงว่า “ฉูฉีค่างคก” ก็เป็น “ที่เด็ดฉูฉีค่าง คกด้วย” ในบทที่ 2

กลอนร่ายยาว

ถาวร บุญปวัฒน์ พัฒนาขึ้นมาจากโครงสร้างสัมผัสนอกของกลอนแปด หรือกลอนสุภาพ แต่กำหนดให้มีจำนวนคำวรรคละมากกว่า 10 คำขึ้นไป ส่วนมากประมาณ 13-17 คำ

สำหรับสัมผัส กำหนดให้คำสุดท้ายของวรรคที่ 1 สัมผัสไปยังคำใดก็ได้ของวรรคที่ 2 คำสุดท้ายของวรรคที่ 2 สัมผัสไปยังคำสุดท้ายของวรรคที่ 3 คำสุดท้ายของวรรคที่ 3 สัมผัสไปยังคำใดก็ได้ของวรรคที่ 4 และให้คำสุดท้ายของวรรคที่ 4 สัมผัสระหว่างบทไปยังคำสุดท้ายของวรรคที่ 2 บทถัดไปดังแผนผัง

ตัวอย่าง จากงานที่ชื่อ “สังพากย์ ร.ศ.200”

กรุงเทพมหานครมรรตน์โกสินทร์
 สืบปรเมนทร์ปรมินทราธิบัติที่เก่าแก่
 รุ่งโรจน์โชตินาการมานับเนิ่นนานเนา
 สองร้อยฉนำแลล้มนเลาเฉลิมฉลองฉวยชัย
 สดุดณานับเหตุการณ์ประมาณประเณินประมวลมา
 นับตั้งแต่ต้นผจญเผชิญเรื่องสารพันทั้งทุกข์สุขบันบได้
 เคยบรรพมาข้าศึกอันเหิมฮึกเข้าชิงกรุงไกร
 สูญไพร่เสียทหารจนเล็ดฉานองพสุธา
 ต่อมารามัญเข้ารวีเป็นศรีมหาสัပ္ยุทธ์
 กับอังกฤษฤทธิ์รู่จประดุกพยัคฆ์ขย้าหม่ามั่งสา
 ตกเป็นทาสชาติฝรั่งรามัญสิ้นพลั้งอันอหังการ
 สยามสง่าเอกราชผิดชาติบ้านเพื่อนที่เรื่อนเคียง
 จวบจนบรรลุนเบญจมหาวารกษัตริย์
 มีมิ่งมหาอภีพัฒน์พิพัฒน์ปฐพีตามเอียง
 อย่างอารยประเทศประจิมทิศประดิษฐ์ประเดียง
 ทั่วไทยเที่ยงเลิกทาสพิลาสพิไลสมัยชัชวาล

ประชุมบทกวีนิพนธ์สมโภชกรุงรัตนโกสินทร์